

Оксана Олександрівна Осетрова

Доктор філософських наук, професор кафедри філософії, професор кафедри соціології, соціальної роботи, публічного управління та адміністрування, Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара, пр. Д.Яворницького, 35, Дніпро, 49005, Україна

E-mail: osetrova44@gmail.com, ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-7598-1144>

УДК 364.632:141.78

Oksana Osetrova

Doctor of Philosophical Sciences, Professor of the Department of Philosophy, Professor of the Department of Sociology, Social Work, Public Management and Administration, Oles Honchar Dnipro National University, Dmytro Yavornytskyi Avenue, 35, Dnipro, 49005, Ukraine

Ж. БОДРІЯР: ФЕНОМЕН НАСИЛЛЯ У СОЦІАЛЬНОМУ ДОБИ ПОСТМОДЕРНІЗМУ (ВІД ФІЛОСОФСЬКОЇ РЕФЛЕКСІЇ ДО ПРАКТИКИ СУЧАСНОЇ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ)

Received 05 September 2022; revised 10 October 2022; accepted 30 October 2022

DOI: 10.15421/342219

Анотація

Історія людства просякнута кризами, війнами, пандеміями та іншими деструктивними явищами, які спричиняли не тільки негаразди окремих осіб або сімей, але й знищення цілих народів і цивілізацій. Інакше кажучи, історія людства є історія ненависті, агресії та насилля, які утворюють коло, всередині якого перебуває людина, у тому числі й сучасна. У даному контексті наразі доцільно звернутися до аналізу світоглядно-ціннісної системи координат, означеної французьким мислителем-інтелектуалом ХХ – початку ХХІ століття Ж.Бодріяр, праці якого, незважаючи на їхню актуальність, недостатньо досліджено українськими науковцями. У зв'язку з цим мета даного дослідження полягає у з'ясуванні ключових філософських поглядів Ж.Бодріяра на сутність феномену насилля у контексті проблеми зникнення соціального у постісторії, сучасниками якої ми є. Проведене дослідження розгоралося одночасно у таких двох площинах, як філософія, зокрема історія філософії та соціальна філософія (1) та соціальна робота, зокрема у громаді (2). Такий комплексний підхід посприяв не тільки з'ясуванню сутності феномену насилля, але й формулюванню ключових засад практичної діяльності фахівця із соціальної роботи у громаді з превенції насилля, зокрема насильства у сім'ї, актуальність якого посилено деструктивними соціальними явищами сучасності. Окрему увагу приділено аналізу таких феноменів, як втома та пасивність, що набули нового значення у працях Ж.Бодріяра з огляду на специфіку доби постмодернізму. З'ясовано, що втомлене Я є уособлення безвідповідальності й безвладності, детерміновані з боку суспільства споживання, яке втрачає соціальне. Один з отриманих висновків полягає у тому, що соборність як риса українського національного характеру є рушійна сила, здатна активно протидіяти зникненню соціального у сучасній Україні. Цю силу мають активізувати фахівці із соціальної роботи у своїх клієнтів, внутрішній потенціал яких метафізично невичерпний.

Ключові слова: *насилля, агресія, зникнення соціального, суспільство добробуту (достатку), втома, тероризм, пасивність, фахівець із соціальної роботи.*

J. BAUDRILLARD: THE PHENOMENON OF VIOLENCE IN THE SOCIAL OF POSTMODERNISM ERA (FROM PHILOSOPHICAL REFLECTION TO THE PRACTICE OF MODERN SOCIAL WORK)

Abstract

The history of mankind is permeated with crises, wars, pandemics and other destructive phenomena that caused not only the troubles of individuals or families, but also the destruction of entire peoples (for example, the Phoenicians) and civilizations (for example, the Harappan Indus civilization, discovered in the 20s of the 20th century). In other words, the history of mankind is the history of hatred, aggression and violence, which form the circle within which man is, including the modern one. In this context, it is currently appropriate to turn to the analysis of the worldview and value system of coordinates defined by the French thinker-intellectual

J. Baudrillard, whose works, despite their relevance, have not been sufficiently studied by Ukrainian scientists. In this regard, the purpose of this study is to clarify the key philosophical views of J. Baudrillard on the essence of the phenomenon of violence in the context of the problem of the disappearance of the social in posthistory, which we are contemporaries of. The conducted research unfolded simultaneously in such two planes as philosophy (1) and social work in the community (2). Such a comprehensive approach contributed not only to clarifying the essence of the phenomenon of violence, but also to the formulation of the key principles of the practical activity of a specialist in social work in the community for the prevention of violence, in particular violence in the family, the relevance of which is enhanced by the destructive social phenomena of our time. Particular attention is paid to the analysis of such phenomena as fatigue and passivity, which have acquired a new meaning in the works of J. Baudrillard in view of the specificity of the postmodern era. It was found that the tired self is the personification of irresponsibility and powerlessness, which are determined from the outside – by the consumer society, which loses the social. In addition, in the context of the problem of fatigue/passivity/violence, the phenomenon of terrorism is considered. One of the conclusions reached is that the universality inherent in the Ukrainian national character is a driving force capable of actively counteracting the disappearance of the social in modern Ukraine. This power should be activated by social work specialists during the social support of their clients, whose internal potential is metaphysically inexhaustible.

Keywords: *violence, aggression, disappearance of social, welfare society (prosperity), fatigue, terrorism, passivity, specialist in social work.*

Постановка проблеми.

І чверть XXI століття означилася кризами, пандемією, війнами, вплив яких негативно позначився на соціальній тканині, що розривається, а утворені в ній щілини заповнюються ненавистю, агресією та насиллям, які тісно сплітаються у нерозривне коло, всередині якого й перебуває сучасна людина. Інакше кажучи, відбуваються процеси, про які застерігав французький мислитель Ж. Бодрійяр, безпосередньо зазначивши: «Можливо, нам судилося віднайти деяку абсолютну суверенність, однак зовсім не виключено, що ми будемо повністю поглинені всесвітом розсіяних у безмежному просторі знеособлених елементів і назавжди утратимо й уявлення про те, хто ми такі, й ідеали, за які варто б боротися» [Бодрійяр 2006: 121] (переклад наш – О.О.). У такий спосіб французький інтелектуал окреслив актуальну для постісторії як ознаці доби постмодернізму проблему *зникнення соціального*, на його думку, трансформованого у симулякр-абстракцію, утворюваний мовчазною масою людей. При цьому слід зауважити, що означена мислителем «мовчазна маса людей» і являє собою те знеособлене, що свідчить про зникнення соціального.

У даному контексті необхідно зазначити, що такі соціальні катаклізми, як пандемія COVID-19, спричинений нею карантин, у межах якого загострилися деструктивні впливи вимушеної ізоляції та самоізоляції, а головне

– війна РФ проти України, можна наразі розцінювати або як індикатори зникнення соціального, або як наслідки цього процесу, який, вже розпочавшись, розгортається у постмодерному світі, набираючи шалених обертів й знищуючи усталений порядок і соціальні зв'язки, що уможлилювали співіснування людей у суспільстві супроти анатомії людської деструктивності [Фромм 2006].

Однак, ведучи мову про зникнення соціального, також слід зацентувати на загальноновизнаному факті, згідно з яким людина є істота біосоціальна, що дозволить окреслити трагічні наслідки цього процесу для сучасної людини. Річ у тім, що зникнення соціального актуалізує процес відчуження двох складників людини – біологічного та соціального, розриваючи її цілісність та випускаючи назовні більш не контрольовані інстинктами через розвинену самосвідомість деструктивні й навіть танатологічні потяги, зреалізовані через насилля, яке за своєю природою являє собою онтологічну загрозу як для людства загалом, так і для окремих індивідів та сімей.

Отже, у даній статті увагу сфокусовано на філософському осмисленні феномену насилля, природу якого досліджував Ж. Бодрійяр, що сприятиме формуванню світоглядно-ціннісного підґрунтя для втілення практичної діяльності фахівців із соціальної роботи, одним із пріоритетних завдань яких є превенція насилля у сім'ї/громаді/суспільстві, що, у свою чер-

гу, відкриває онтологічні перспективи особи/сім'ї/громади/суспільства, а загалом – людства.

Аналіз стану дослідження.

Феномен насилля за своєю природою є багатогранний, у зв'язку з чим до його дослідження звертаються науковці різних галузей знань, зокрема, права, педагогіки, психології, соціології, а також політики та священнослужителі (і цей перелік неповний). Дана робота безпосередньо розгортатиметься у таких двох площинах, як:

1) філософія, зокрема історія філософії та соціальна філософія;

2) соціальна робота, зокрема у громаді.

Означений комплексний підхід відкриває перспективи для:

1) з'ясування сутності природи феномену насилля, який перебував у полі дослідницької уваги французького мислителя Ж.Бодріяра;

2) формулювання ключових засад практичної діяльності фахівця із соціальної роботи у громаді з подолання та попередження насилля, зокрема насильства у сім'ї.

Загалом слід зауважити, що проблема насилля внаслідок своєї актуальності й гостроти в усі епохи розвитку людства активно досліджується як зарубіжними, так і вітчизняними науковцями. Безпосередньо на увагу заслуговує доробок таких учених:

1) Д.Доллард, Л.Берковиц та ін. (теорія фрустрації агресії);

2) А.Бандура, Д.Уолтерс та ін. (теорія соціального научіння);

3) Д.Майерс, С.Бем та ін. (рольові теорії);

4) Д.Фарінгтон, Р.Лебер та ін. (кримінологічні теорії);

5) Е.Дюркгайм, Р.Мертон та ін. (теорія аномії);

6) М.Фуко, Е.Фром та ін. (теорії легітимації насильства);

7) С.Ламнек, М.Вольфганг та ін. (теорія субкультур);

8) Т.Шефф, С.Беккер та ін. (теорія стигматизації).

Важливо відмітити, що у переважній своїй більшості дослідники зацентровують на тому, що насильство – це категорія соціальна.

У ХХ столітті проблема насильства і само-

насильства у часи війни перебувала у полі зору З. Фрейда (психоаналіз) й А. Камю (екзистенціалізм).

Вагомий внесок у дослідження феномену насилля зробили такі вітчизняні науковці, як І.Бех, О.Кочемировська, Н.Максимова, Ю.Онишко, В.Ролінський, Т.Журавель, Н.Коробченко, О.Безпалько та ін. У сфері соціальної роботи розгортали свої дослідження феномену насильства в сім'ї такі українські вчені, як В.Бондаровська, І.Зверева, К.Левченко, Т.Цюман та ін.

Стосовно науково-дослідницької уваги до духовної спадщини Ж.Бодріяра слід зауважити значний історико-філософський доробок зарубіжних науковців, який утворюють праці С.Дж.Коена, Дж.Култера, М.Бензера, Дж.Сміта, Дж.Тейнка, Дж.Болдуїна, С.Лайта, К.Вульфа та ін. При цьому, на жаль, українські дослідники як з філософії, так й із соціальної роботи приділяють недостатньо уваги творам Ж.Бодріяра, хоча, безумовно, окремі проблемні питання висвітлено у наукових роботах таких науковців, як С.Куцепал, В.Лук'янець, В.Лях, В.Окороков, О.Соболь, О.Хома, В.Ярошовець та ін. Зокрема, Н.Зінченко піднімає питання про рекламу та споживання [Зінченко 2013], І.Вегеш – про місце та роль людини у структурі «суспільства споживання» [Вегеш 2014].

Однак, незважаючи на науково-дослідницьку увагу вчених, які, зокрема, звертаються до дотичного аналізу елементів культури смерті у постмодернізмі, висвітленої Ж.Бодріяром, питання про природу й сутність феномену насилля, заактуалізованого сучасними деструктивними по-діями, залишаються недостатньо вивченими, з огляду на що й було окреслено **мету даного дослідження**, яка полягає у з'ясуванні ключових філософських поглядів Ж.Бодріяра на сутність феномену насилля у контексті проблеми зникнення соціального у постісторії, сучасниками якої ми є.

Досягнення зазначеної мети сприятиме пошуку ефективних засобів превенції/профілактики насилля у сім'ї/громаді/суспільстві, впроваджуваних в об'єктивну реальність/соціальну дійсність фахівцями із соціальної роботи. Такий ракурс, на моє глибоке переконання, відкриває перспективу виходу суто тео-

ретичного дослідження у площину практичної філософії та соціальної роботи.

Базою для даного дослідження слугують праці Ж.Бодріяра, цитати з яких наводяться в авторському перекладі.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Примордіально слід зауважити, що Ж. Бодрійр досліджував феномен насилля безпосередньо в контексті особливостей, характерних для суспільства споживання, яке, на його глибоке переконання, одночасно являє собою такі діаметральні протилежності, як:

- 1) турбота й репресія;
- 2) мир і насилля [Бодрійр 2006: 220].

На мою думку, зафіксована та доведена фактами об'єктивної реальності наявність у суспільстві споживання складників репресії та насилля й дозволила французькому інтелектуалу розгортати свої філософські роздуми у контексті проблеми аномії, що, як він і зазначав, панує у суспільстві достатку й багатства. Адже, дійсно, *аномія* як відсутність/недієвість чинних норм, що спричиняє хаос у суспільстві, зокрема, починає розповсюджуватися під час подій, які несуть онтологічну загрозу людству (революції, атомна або бактеріологічна загроза, а також і вбивства). У даному контексті слід додати, що проблему убивств наразі у сучасній Україні заактуалізовано війною.

Зрозуміло, що в означеному контексті йдеться про суцільні вияви насилля загалом і вбивства, зокрема, *не побутові*. Однак існує й інший бік наслідків війни, які розгортаються у побутовому плані існування сучасного суспільства. І тут вже йдеться про *побутовий* характер насилля й убивств, детермінованих різноманітними кризами (аномія економічна, шлюбна, сімейна тощо). Адже, будучи занурені у стан аномії, люди потребують «виплеску» таких деструктивних емоцій і потягів, як ненависть та агресія. При цьому наслідками розгортання *агресії* як *психологічної* категорії слугує *насильство* як категорія *соціальна*, на чому акцентувалося вище. *До слова*, безпосередньо справу з різноманітними виявами насильства у суспільстві (громаді/сім'ї) нарівні з представниками правоохоронних органів

мають фахівці із соціальної роботи.

Слід зауважити, що сплески *побутової агресії* у сучасному суспільстві, зануреному, наприклад, у стан економічної аномії, на мою думку, доречно, слідом за Ж.Бодрійром, пояснити тим, що «люди у суспільстві достатку оточені не стільки, як це було у всі часи, іншими людьми, скільки *об'єктами* споживання» [Бодрійр 2006: 5] (переклад наш – О.О.). Зазначений висновок мислителя, між іншим, на мою думку, підтверджує його іншу тезу – про зникнення соціального. У даному контексті слід зауважити, що у сучасному суспільстві свідченням процесу зникнення соціального слугує послаблення соціальних зв'язків, зумовлене, незважаючи на парадоксальність цього факту, досягненнями цивілізації (йдеться, наприклад, про розвиток інформаційних технологій, якому, зокрема, посприяла ситуація карантину, спричиненому пандемією COVID-19).

Коментар. На мою думку, сучасне українське суспільство не можна означити як суспільство достатку з огляду на якість і рівень життя середнього класу. Однак, незважаючи на цей факт, ми, зокрема, спостерігаємо наявність ризиків до зникнення соціального, підтверджені наразі яскраво вираженими феноменами відчуження, ізоляції та самоізоляції його членів, детермінованими війною та пандемією, які спричиняють та/або посилюють страх смерті.

Інший важливий момент, на якому слід зацентувати увагу, полягає у тому, що навіть у *суспільстві добробуту (достатку)*, на моє глибоке переконання, потреба у фахівцях із соціальної роботи не зникне, оскільки навіть стан добробуту може супроводжуватися (супроводжувався й супроводжується), наприклад, виявами *насильства у сім'ї* – феномену, що являє собою, як слушно зазначають сучасні вітчизняні дослідники питань соціальної політики та соціальної роботи М.Головатий і М.Панасюк, «чинник соціального ризику» [Головатий 2005: 264-265]. Я вважаю, що у даному контексті під *соціальним ризиком* слід розуміти наявний або потенційний наслідок специфіки людської природи, якій властива *агресія*.

Порада фахівцю із соціальної роботи. Слід акцентувати увагу клієнтів соціальної роботи

на необхідності встановлення комунікативного акту/діалогу та, відповідно, соціальних зв'язків з Іншими (членами сім'ї/фахівцями/соціальним оточенням/громадою та ін.). На жаль, і фахівці із соціальної роботи, й отримувачі соціальних послуг далеко не завжди враховують/зважають на можливості послуговуватися різноманітними ресурсами, у т.ч. й людськими, наявними у громаді, повноправними членами якої вони є.

Однак повернімося до аналізу поглядів Ж.Бодріяра на насилля.

Мислитель зацентрував увагу на проблемі фундаментальних протиріч/ суперечностей/нерівноваги, притаманних суспільству достатку або терпимому суспільству (на моє глибоке переконання, йдеться про суспільство «поблажливе», при цьому поняття «поблажливість» тут не є тотожне поняттю «толерантність»; порівняймо: толерантне ставлення до інакомислення та «поблажливе ставлення до злочину»). З огляду на зазначену вище проблематику Ж.Бодріяр виокремив такі форми аномії або аномалії, що проходять «через форми колективної втечі (наркотики, хіпі, ненасилля)» [Бодрийяр 2006: 222]:

1) деструктивність, прикладами якої слугують насилля, злочини;

2) заразлива депресивність, що виявляється через втому, суїцидальну активність, неврози [Бодрийяр 2006: 222].

До слова, цікавими й актуальними є погляди французького мислителя на феномен *втоми*, який, на його думку, висвітлену у праці «Суспільство споживання», являє собою *світову проблему* [Бодрийяр 2006: 230]. Зокрема, інтелектуал зауважує, що безпричинна «хронічна неконтрольована втома» [Бодрийяр 2006: 230] (переклад наш – О.О.), яка разом з насиллям і ненасиллям виконує функцію викриття, виступає свідченням того, «що суспільство, яке уявляє й бачить себе завжди у стані прогресу, спрямованого на знищення зусилля, розв'язання напруг, на забезпечення все більшої легкості й автоматизму, є фактично суспільством стресу, напруги, допінгу, в якому загальний баланс задоволення указує на все більший дефіцит, за якого індивідуальна і колективна рівновага виявляється все більш скомпрометованою тією ж мірою, у якій

примножуються технічні умови її реалізації» [Бодрийяр 2006: 230] (переклад наш – О.О.).

Коментар. Зрозуміло, що стрес, внутрішня напруга, яка, постійно накопичуючись, зростає, потребує свого вивільнення, яке може відбуватися у різний спосіб, але переважно деструктивний, наприклад, агресія (злочини проти життя й здоров'я інших, асоціальна поведінка тощо) та аутоагресія (завершені суїциди, суїцидальні спроби, самоушкодження). У даному контексті йдеться про ті соціальні ризики, з якими безпосередньо мають справу не тільки представники правоохоронних органів, психологи, священники, але й фахівці із соціальної роботи. Інакше кажучи, зникнення соціального, про яке попереджав Ж.Бодрийяр, призводить до своєрідного «звільнення» біологічного (агресивного за своєю природою) складника Я, яке стає відчуженим, позбавленим контролю з боку суспільних норм моралі та усталених законів, здатних унормувати спів-існування людей у сім'ї/громаді/суспільстві/світі/Всесвіті/Космосі тощо.

Згідно з Ж. Бодріяром, втому у жодному разі не слід ототожнювати з пасивністю, яка передбачає бездіяльність, статику. Навпаки, означивши пасивний характер втоми, мислитель вів мову про специфічний *пасивний спротив*, який, за своєю природою, вже не є статика, а – динаміка, рух. Під цим кутом зору Ж.Бодрийяр зауважив, що у світі постмодернізму втома є «єдина форма активності, яка протистоїть ... примусу до загальної пасивності...» [Бодрийяр 2006: 230] (переклад наш – О.О.). Інакше кажучи, втомлене Я є уособлення безвідповідальності й безвладності, що детерміновані ззовні – з боку суспільства споживання, яке втрачає соціальне.

До слова, поширення втоми як прихований процес наслідком своїм має *зростання* переважно *несвідомого відчуття провини* окремою людською одиницею, яке, зі свого боку, здатне спричинити трансформацію агресії в аутоагресію, про що слід пам'ятати спрямованому на досягнення ефективного результату діяльності фахівцю із соціальної роботи, наприклад, під час ведення соціального супроводу особи/сім'ї, яка перебуває у складних життєвих обставинах, оскільки втома, на

мій погляд, є глобальна проблема нашої сучасності, означеної насиллям.

Інший важливий момент, який відкривається в контексті означеної проблематики втоми/пасивності/насилля-ненасилля, свідченням чого слугує українська дійсність, є *тероризм*. Так, згідно зі світоглядно-ціннісною системою координат Ж.Бодріяра, висвітленою ним, зокрема, у праці «Прозорість зла» (розділ має красномовну назву «Дзеркало тероризму»), тероризм «слугує різновидом насильницького звільнення від напруження у соціальному полі» [Бодрийяр 2006: 230] (переклад наш – О.О.).

Коментар. Під означеним кутом зору уможливується усвідомлення двох взаємопов'язаних *граней* терористичного насилля, розгорнутого РФ проти України, сполучною ланкою яких і слугує *пасивність* як риса постісторії, на чому зацентрував увагу Ж. Бодрийяр. До цих граней належать:

1) внутрішня пасивність РФ, закритої до нововведень і розвитку, притаманних сучасному світу; цей різновид пасивності акумулює внутрішню ненависть до «ворожого» світу, який просувається уперед; до слова: надмірна ненависть наслідком своїм має виплески агресії, при цьому – світ загалом, «ненависну Америку», зокрема, РФ знищити не може; при цьому порівняно з цілим світом Україна здавалася окупантам і терористам світового масштабу з притаманною тероризму звуженою свідомістю, у т.ч. й колективною, вдалим об'єктом для швидкого знищення, що підтвердило б їхню «світову могутність» – міфічну; у результаті «невдалого вибору» під загрозою опинився століттями впроваджуваний у широкий загал *міф*, зокрема й про сутність «руського миру»;

2) зовнішня агресія, активність як наслідок пасивності внутрішньої, яка знайшла своє вивільнення через напад на ворожого Іншого (наразі – Україна); це свідчить про РФ як про мовчазну масу, соціальне, що зникає, агонізуючи; *пояснення*: спротив проти себе – самогубство, проти «ворога» – «геройзм», який насправді за своєю суттю є ілюзія, псевдогеройзм, але маса продовжує своє мовчання (до слова, агонія – теж рух, і теж – деструктив-

ний, точніше – самодеструктивний, інакше кажучи, останній рух маси, що вже перебуває у скрайній точці свого знищення/самознищення).

Компаративний коментар. На відміну від РФ, Україна вирізняється неймовірно заकुлізованою сучасними умовами існування із сивої глибини віків притаманною національному українському характеру такою рисою, як *соборність*, що, між іншим, свідчить про наявність і подальший розвиток соціального, всупереч прогнозам Ж.Бодріяра, незважаючи на наявність деструктивних виявів насилля, протистояти якому покликана відроджувана соціальна сила – громада, у т.ч. під егідою фахівців із соціальної роботи.

Порада фахівцю із соціальної роботи. З огляду на притаманну колективному несвідомому українського народу *соборність*, яку, на моє глибоке переконання, можна означити як притаманний Українцям архетип, попри ізоляцію/самоізоляцію та певні вияви відчуження активізувати громаду/сім'ю/особу до унормування/усталення соціальних зв'язків і норм, здатних контролювати біологічне, стрижнем якого є *агресія* і як деструктивна «індивідуальна або колективна поведінка, дія...» [Головатий 2005: 8], і як «короткочасний емоційний стан (або індивідуальна риса) особистості...» [Головатий 2005: 8], зреалізовувана через *насилля*, яке потребує активної протидії громадськості, втілюваної, зокрема, через професійну діяльність фахівця із соціальної роботи, який, до слова, покликаний впроваджувати у соціальну реальність стратегії соціальної політики, спрямовані на підвищення й примноження всезагального блага самотньої особи, а також сім'ї/громади/суспільства/держави.

Висновки.

У фокусі даного дослідження перебував науково-творчий доробок французького мислителя-інтелектуала ХХ – початку (перше десятиліття, 2007) ХХІ століття, який означив цей період як постісторію, особливістю якої, зокрема, є *зникнення соціального*, розповсюдження *насилля* та *втоми* у суспільстві добробуту (достатку), з притаманною йому *пасивністю*, що являє собою специфічну форму активності, здатної, наприклад, спричинити

тероризм, безпосередніми свідками й учасниками впровадження якого в об'єктивну українську реальність з боку РФ наразі ми є. *Інакше кажучи*, наразі ми є свідками того, як *пасивність і втома*, у які занурила себе через власну політику РФ – *ілюзорне суспільство достатку*, що *відсутній*, через тероризм знаходять «розраду» й «втіху», ілюзорність яких яскраво відтіняє дійсна активність Збройних Сил України та всезагальна стійкість і незламність українців як втілення *соборності*, притаманній українському національному характеру та колективному несвідомому українського народу.

Можна заперечити, спираючись на той факт, що Україна наразі не є суспільством добробуту, однак купівельна спроможність населення України через спустошувані у відповідних – онтологічно загрозливих – ситуаціях означений факт не тільки не підтверджує, але й заперечує його. Крім того, в усіх суспільствах без винятку наявний соціальний прошарок надто незможних, на чому, зокрема, акцентував увагу давньогрецький мислитель Аристотель.

На моє глибоке переконання, *соборність*

– це рушійна сила, що протидіє зникненню соціального у сучасній Україні, якою мають послуговуватися фахівці із соціальної роботи у своїй практичній діяльності.

Наостанок слід зауважити, що усвідомлення ключових світоглядно-ціннісних засад філософського доробку Ж.Бодріяра, у центрі уваги якого перебував феномен насилля з його особливостями, детермінованими зникненням соціального у постісторії, сприятиме розробці засобів превенції насилля, зокрема насильства у сім'ї, з метою їхнього подальшого впровадження фахівцями із соціальної роботи у своїй професійній діяльності, відповідно до викликів сучасності. Така діяльність безпосередньо дозволить знизити та/або мінімізувати негативні вияви й деструктивні наслідки виявів агресії у сім'ї/громаді/суспільстві, зокрема, підвищуючи якість життя особи та примножуючи суспільний добробут, невід'ємним складником і водночас індикатором якого виступає духовно-душевний спокій та комфорт, що, між іншим, має виключати втому й пасивність, які здатні продукувати насилля – від локального (сім'я) до глобального (терористичні напади на суверенні держави).

Бібліографічні посилання

- Бодрийяр, Ж. (2006). *Общество потребления*. М.
Бодрийяр, Ж. (2006). *Пароли. От фрагмента к фрагменту*. Екатеринбург.
Бодрийяр, Ж. (2006). *Прозрачность зла*. М.
Вегеш, І. (2014). Місце та роль людини у структурі «суспільства споживання» Жана Бодріяра. *Політологія. Соціологія. Філософія*, 17, 19-25.
Головатий, М.Ф., Панасюк, М.Б. (2005). *Соціальна політика і соціальна робота: Термінологічно-понятійний словник*. К.
Зінченко, Н.О. (2013). Жан Бодрийяр про рекламу та споживання. *Гуманітарний вісник ЗДІА*, 56, 248-254.
Фромм, Э. (2006). *Анатомия человеческой деструктивности*. М.

References

- Baudrillard, J. (2006). *Obshchestvo potrebleniya* [Consumer Society]. М. (in Russian)
Baudrillard, J. (2006). *Paroli. Ot fragmenta k fragmentu* [Passwords. From fragment to fragment]. Ekaterinburg. (in Russian)
Baudrillard, J. (2006). *Prozrachnost zla* [The Transparency of Evil]. М. (in Russian)
Fromm, E. (2006). *Anatomiya chelovecheskoy destruktivnosti* [The Anatomy of Human Destructiveness]. М. (in Russian)
Holovaty, M.F., Panasyuk, M.B. (2005). *Sotsialna polityka i sotsialna robota: Terminologichno-ponyatiyniy slovnyk* [Social policy and social work: Terminological and conceptual dictionary]. К. (in Ukrainian)
Vegesh, I. (2014). *Mistse ta rol lyudyny u strukturi "suspilstva spozhyvannya" Zhana Bodriyara*. Politolohiya. Sotsiolohiya. Filosofiya [The place and role of man in the structure of Jean Baudrillard's "consumer society". Politology. Sociology. Philosophy]. 17, 19-25. (in Ukrainian)
Zinchenko, N.O. (2013). Zhan Bodriyar pro reklamu ta spozhyvannya [Jean Baudrillard on advertising and consumption]. *Humanitarnyy visnyk ZDIA*, 56, 248-254. (in Ukrainian)